

(/)

 (/) > Sundhed, sygdom (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/sundhed-sygdom>)

> Bøger (<https://www.historie-online.dk/boger>)

> Anmeldelser (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5>) > Afvigernes ø

← Forrige artikel (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/sundhed-sygdom/gift>)

Afvigernes ø

Kategori: Anmeldelser

Visninger: 391

Del artikel: ([https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=https://www.historie-](https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/sundhed-sygdom/afvigernes-oe)

[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/sundhed-sygdom/afvigernes-oe](https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/sundhed-sygdom/afvigernes-oe))

(<https://twitter.com/home?status=>. Aktiviteten kan ses på [\[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/sundhed-sygdom/afvigernes-oe\]\(https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/sundhed-sygdom/afvigernes-oe\)\) !\[\]\(b4eeff342f60cc7bcd67d869b4fedca2_img.jpg\)](https://www.historie-</p></div><div data-bbox=)

([http://www.linkedin.com/shareArticle?mini=true&url=https://www.historie-](http://www.linkedin.com/shareArticle?mini=true&url=https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/sundhed-sygdom/afvigernes-oe&title=)

[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/sundhed-sygdom/afvigernes-oe&title=](https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/sundhed-sygdom/afvigernes-oe&title=))

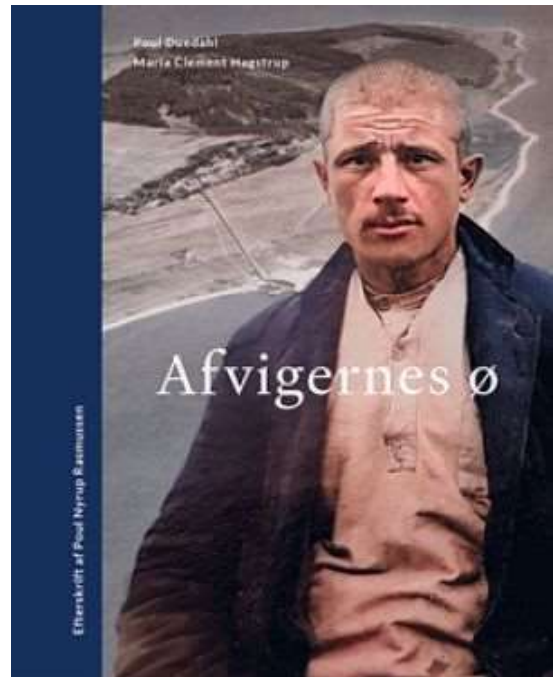
Poul Duedahl og Maria Clement Hagstrup

Afvigernes ø

Gads forlag. 240 s., rigt ill., 299,95 kr.

Af Poul Ulrich Jensen

I september 1957 skyllede liget af en ung mand op på Bejstrup Strand ved Limfjorden. Det var den 23-årige Jørn, der var druknet under et flugtforsøg fra den nærliggende Livø, og han var langt fra den eneste, der satte livet på spil for at undslippe den isolerede tilværelse på øen. Her drev Danmarks største institution for åndssvage, De Kellerske Anstalter, i 50 år fra 1911 til 1961 på statens vegne en filial for kriminelle, asociale og moralsk, men ikke nødvendigvis intelligensmæssigt, åndssvage mænd. I alt 743 personer blev som afvigere fra normalsamfundet anbragt på Livø, ofte i en meget ung alder og for en længere årrække. Maria Clement Hagstrup, der er museumsinspektør på Vesthimmerlands Museum, og Poul Due Dahl, professor i historie på Aalborg Universitet, har nu i en meget velskreven og fornemt illustreret bog fortalt historien om denne anstalt. En beretning, der rummer nye væsentlige oplysninger, hentet fra 12 kasser med hidtil ukendte dokumenter, der i sommeren 2020 blev fundet i en lade på Livø.

Tre ud af fire anbragte på anstalten var mellem 13 og 24 år ved indlæggelsen. Den barske start på voksenlivet skyldtes asocial adfærd, manglende opdragelse, middelmådige skolekundskaber og undertiden også nedsat intelligens, der ofte var endt med en overtrædelse af straffeloven. Det var dog langt fra altid en forbrydelse, der blev en adgangsbillet. Det kunne være en forebyggende foranstaltning for at beskytte samfundet mod deres formodede forbrydernatur. Christian Keller, der havde etableret De Kellerske Anstalter i Brejning, fik ideen fra Norge. Her havde myndighederne oprettet en ø-anstalt for kriminelle unge på Bastøen i Oslofjorden, og Keller studerede nu Danmarkskortet nøje for at finde det perfekte sted for en lignende løsning. Øen måtte ikke være for lille, så den berøvede de anbragte en vis illusion om frihed, men heller ikke så stor at den var uoverskuelig. Livø i Limfjorden opfyldte alle betingelser, og staten postede 160.000 kr. i projektet.

Det var et eksperiment, der straks vakte pressens bevågenhed, også internationalt. Reportagerne var næsten altid positive, og manglen på kritik skyldtes ikke mindst, at journalister kun fik adgang til Livø med ledelsens tilladelse. Deres artikler blev også gennemlæst efter besøget, inden de gik i trykken. Livø Anstalten blev set som et socialt fremskridt, men var i virkeligheden en krudttønde, hvor de interneredes utilfredshed og frihedstrang lurede lige under overfladen. Med anbringelsen mistede mændene ofte troen på at kunne vende tilbage til fastlandet som nyttige samfundsborgere med fremtidsmuligheder, og den tætte kontakt med pårørende måtte de også kigge langt efter. Besøg på øen blev kun tilladt i sjældne tilfælde, og ferie i hjemlige omgivelser krævede en eksemplarisk opførsel, som de færreste kunne præstere. I det hele taget tærede anbringelsen på ubestemt tid psykisk, og det kunne give voldsomme udslag, når frustrationerne fik frit løb. Brandstiftelser var ikke usædvanlige, og værst gik det til i juli 1940, hvor øens skrædder blev myrdet.

For langt de fleste var det altoverskyggende ønske at forlade ikke bare Livø men åndssvageforsorgen i det hele taget, også hvis det krævede en sterilisation. Den danske lovgivning havde begivet sig ud på et moralsk skråplan, hvor racehygiejnen fik en fremtrædende plads. Retten til hjælp skulle koste personer under åndssvageforsorgen muligheden for at sætte børn i verden. I 1929 fik socialminister K. K. Steincke vedtaget en lov, der gav mulighed for at sterilisere de anbragte. Livø Anstalten fik en ny rolle, hvor det handlede om at beskytte samfundet mod uønskede arveanlæg. I 1938 var Ægteskabsloven blevet strammet i en grad, så forbud mod at gifte sig omfattede alle åndssvage, med mindre de fik Justitsministeriets tilladelse, og her var sterilisation et uomgængeligt minimumskrav. Det var en pris, mange valgte at betale, for at slippe fra den isolerede tilværelse, der også bød på stadig dårligere livsbetingelser. Da en ny inspektør ankom til øen i 1946, kunne han konstatere, at bygningerne var forfaldne og utidssvarende. Mændene gik dårligt klædt og soverummene var uopvarmede, så der lå is på gulvet om vinteren.

Tiden var ved at løbe fra anstalter som Livø, især da en ændring af åndssvagebogen i 1959 betød en betydelig reduktion af overlægernes enevælde og til gengæld gav de anbragte mulighed for at leve en tilværelse så nær det normale som muligt. Det var ikke kriterier, Livø kunne leve op til, og Langfredag den 1. april 1961 blev Livø Anstalten officielt nedlagt. Bygningerne forblev dog under åndssvageforsorgen, men nu som et frivilligt tilbud med ungdomsskole for gartneri og landbrug. De fleste af de hidtidige beboere blev ført tilbage til de anstalter, især Brejning, hvor de havde opholdt sig før anbringelsen på Livø. Hermed var et meget væsentligt stykke danmarkshistorie slut, en historie, der har fået nye vinkler med fundet af de hidtil ukendte dokumenter i sommeren 2020, hvor breve og erindringer kaster nyt lys over nogle af anbragtes livshistorier.

Det er en af bogens store kvaliteter, at den udfolder nogle enkeltpersoners skæbner og den afgørende rolle, anbringelsen på Livø kom til at spille. Det kunne, som i Michas tilfælde, være en slags livstidsdom, der strakte sig over 47 år, fra han ankom som 23årig i 1914 til han som en af de sidste forlod øen i 1961. Han blev anstaltens ubestridte flugt-konge, men alle forsøg på at komme væk mislykkedes. Det lykkedes til gengæld for Kaj Orla, der tog turen fra Brejning allerede som 13årig. Det var blevet for svært at styre hans trang til at stjæle, flygte og slå. Han blev også for stor en mundfuld for plejerne på Livø, så efter nogle års ophold blev han udskrevet til selverhverv med begrundelsen: "Vil som psykopat ikke mere blive modtaget i anstalten". Han klarede sig dog trods den barske slutreplik ganske godt ude i friheden med at bestride forskellige jobs og blive gift.

Den mest bemærkelsesværdige historie knytter sig til Oluf med efternavnene Nyrup Rasmussen. Han var yngst i en børneflokk på seks med en enlig mor. Som svagelig og sent udviklet blev han et oplagt mobbeoffer i skolen med tendens til pjækkeri og et voldsomt temperament, der sendte ham til Livø i 1924 blot 15 år gammel. Det ophold blev en tung bagage, da han i 1932 blev udskrevet af åndssvageforsorgen. Han fandt dog langsomt fodfæste i samfundet med fast job som filmoperatør og mulighed for at stifte familie. Inden sin død nåede han at opleve, at sønnen Poul blev udnævnt til Danmarks statsminister. Bogens sidste kapitel er da også skrevet af Poul Nyrup Rasmussen, der med baggrund i faderens oplevelser kan konstatere, at Livø Anstalts historie viser den moderne velfærdsstats tilblivelse på godt og ondt og konsekvenserne af at hæfte mærkater på mennesker.

Beretningen om afvigernes ø er en stærk dokumentation i ord og billeder, der bringer læseren tæt på en verden, der greb afgørende ind i 743 mænds tilværelse. Åndssvageforsorgen havde en lignende anstalt for kvinder på Sprogø, og i begge tilfælde er der nu en officiel undskyldning på vej for fortidens overgreb mod dem. Poul Duedahl og Maria Clement Hagstrups bog, der kan anbefales på det varmeste, viser, at den er særdeles berettiget.

[Historie-online.dk, den 15. marts 2023]

← Forrige artikel (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/sundhed-sygdom/gift>)

SE RELATEREDE ARTIKLER

(<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/biografier-erindringer-60-60/peter-ludvig-panum>) (<https://www.historie-online.dk/boger/dansk-medicinhistorisk-aarbog-2021>) (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/sundhed-sygdom/velkommen-paa-bagsiden>)